

Judith Butler

University of California, Berkeley

Társadalmi nem(iség) és felforgatása¹

A „társadalmi nem” (‘gender’) kifejezés jelentése a feminista elmélet narratíváinak részeként alakult. Először a biológiailag adottnak tekintett „szex” (nemmel bíró lény) fogalmat használták, aztán jött a „társadalmi nem” kategóriája, ami ezt a biológiai adottságot értelmezte, illetve konstruálta társadalmi kategóriává. Ez a történet uralta aztán a feminista elméletet midőn feminista antropológusok (Ortner, Rubin) igyekeztek különbséget tenni a természet és a kultúra rendje között. A természetet látták elsődlegesnek, bár senki sem gondolta, hogy el tudná különíteni a természetet annak a kultúrában megjelenő artikulációitól. Ilyeténképp a természet „első(dleges)sége” első pillanattól időleges és kétes volt. A fogalom fontos feminista állításokat segített értelmezni, mint amilyen Beauvoir „Az ember nem születik nőnek, hanem azzá válik.” tétele *A második nemben*. Ha az ember nem születik nőnek, akkor valami másnak születik és a „szex” az a kifejezés akkor, amivel azt a valami mást illehetjük, amik a valakivé válásunkat megelőzően vagyunk. Annak, hogy a társadalmi nem a valakivé válás megnevezésére szolgált fontos elméleti következményei voltak, mert azt jelenthette, hogy függetlenül attól, hogy az ember születésekor milyen neműként kategorizálódik, a társadalmi nemét kulturálisan kellett elsajátítania, megtestesítenie, artikulálnia, létrehoznia. Továbbá, ha a szex a biológiailag adottat nevezi meg, míg a társadalmi nem egy másik rendhez tartozik, akkor semmi sincs az ember nemében, ami bármilyen eleve elrendelt pozícióba kényszerítene bennünket az életben. Nincsenek olyan társadalmi feladatok vagy kulturális jelentések, melyek kizárólag vagy okságilag az ember neméből levezethetők lennének. Az ember például születhet reprodukcióhoz szükséges szervekkel anélkül, hogy valaha is gyermeket hozzon a világra. Illetve, attól, hogy bizonyos heteroszexuális közösülési formák fizikailag lehetségesek, azok pszichésen mégsem feltétlenül lehetségesek vagy kívánatosak. Azaz a szex nincs oksági viszonyban az ember viselkedésével, társadalmi szerepével vagy feladataival,

¹ Judith Butler: ‘Gender and Gender Trouble’ in *Dictionary of Untranslatables: A Philosophical Lexicon*. Edited by Barbara Cassin. Translated by Steven Rendall, Christian Hubert, Jeffrey Mehlman, Nathanael Stein, and Michael Syrotinski. Translation edited by Emily Apter, Jacques Lezra, and Michael Wood. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2014, 376-379.

ezért a szex/társadalmi nem megkülönböztetése révén a feministák sikeresen érvelhettek a „biológiai végzet” felfogás ellen.

Ugyanakkor nyilvánvalóvá vált, hogy amennyiben a társadalmi nemet a szex adott társadalmi közegben felvett kulturális jelentéseiként fogjuk fel, akkor a társadalmi nemet továbbra is a szexhez kötjük, és nem tudjuk elgondolni nélküle. Néhány feminista, köztük Elizabeth Grosz ezzel szemben azt állította, hogy amennyiben a társadalmi nemet a szex kulturális értelmezéseinek tekintjük, akkor semmiképp sem tehetjük fel azt a kérdést, hogy miként artikulálódik a „szex”, illetve milyen kulturális módjai vannak különböző kontextusokban. Így, ha az ember a „szex” kulturális formáiról kezd el beszélni, akkor az úgy hat, mintha továbbra is a társadalmi nemről beszélne. A felfogás annál is inkább tarthatatlan kezdett lenni, mert a feminista természettudósok, nem csak azt állították, hogy a természetnek is története van (Donna Haraway), hanem azt is, hogy a „szex” definíciójának története is egymással versengő jelentések sora (Laqueur, Longino). Amennyiben a „szex”-nek saját története van, ráadásul konfliktusokkal teli története, akkor mit értsünk a „társadalmi nem” fogalmán? Ki kell-e emelnünk abból a narratív szekvenciából, ami az állítólagosan történelem nélküli „szex”-et helyezi előre, ahol utána következhet csak a „társadalmi nem”, ami ezt a természeti tényt ruházza fel jelentéssel?

A szex/társadalmi nem megkülönböztetés felállítására egyaránt távolságtartást követelt meg a strukturalista nyelvészettől és a kulturális antropológiától. Még inkább fontos lett ez annak felismerésével, hogy a szexnek és a társadalmi nemnek is megvan a maga történelme, s hogy ezek a történelmek azoktól a nyelvi kontextustól függően változnak, melyekben működnek. Így például az 1980-as és 1990-es években szinte lehetetlennek bizonyult lefordítani bármilyen újlatin nyelvre magát a „gender” (társadalmi nem) kifejezést. A francia nyelvben létezett a „le genre” és a spanyolban az „el genero”, de ezeknek nyelvtani kategóriaként nem volt semmi közük, a „he”-vel vagy „she”²-vel jelölt személy testi jellegzetességeihez. De az olyan kreatív szépírók, mint Monique Wittig és Jeanette Winterson, vitatták azt a felfogást, hogy a nyelvtannak ne lenne semmilyen hatása azoknak a konkrét testi létezésére, akiket a „he”, illetve a „she” névmással illetnek. Wittig *Les Guérillères* és Winterson *Written on the Body* című regénye olyan provokatív szövegeként működtek, melyek egyáltalán nem engedték meg az olvasónak, hogy egyértelműen eldönthessék a narrátor és a karakterek nemét. Mi több, azt sugallták, hogy az, ahogyan látjuk, és ahogyan érzelmileg viszonyulunk a társadalmi nemhez, az közvetlenül kötődik a természetesség és szükségszerűség pózában tetszelgő nyelvtani formákhoz. A nyelvtani nemek

² Az angol nyelvben a „he” névmás egyes szám, harmadik személyű, „hím nemű” névmás, míg a „she” a „nő nemű” ‘párja’.

összekapcsolásával, összezavarásával vagy eltörlésével igyekeztek lazítani az olvasásunkat, érzéseinket, gondolkodásunkat és az önszemléletünket, illetve a másokra vonatkozó tudásunkat fogva tartó nemek binárisának rendjén. Ez a fajta nyelvtani idealizmus, mint kísérleti írás, érdekes volt. De a nem intézményei rendületlenül meneteltek tovább, még ha néhány bátor lélek nem is volt hajlandó újszülöttük nemét meghatározni születésükkor, remélve, hogy tettük megakaszthatja a nemi különbségeken alapuló rendet.

A „gender” német fordítása ennél is nehezebbnek bizonyult, mivel a „Geschlecht” szó egyszerre jelenti a biológiai és társadalmi nemet. A kifejezés megerősítette azt az erős kulturális felfogást, hogy a társadalmi nem kulturális megnyilvánulási formái nemcsak szükségszerű okozati viszonyban vannak a szexszel, nemcsak a szexből erednek, de a társadalmi nem mintegy be van ivódva a szexbe, elválaszthatatlanul, egységes egészet alkotva vele. A „gender” kínai megfelelője sokban megegyezik ezekkel a jelentésekkel, amit a fonémák és számok kombinációi adnak vissza: a „gender” kínaiul „xing(4)bie(2)”. A számok ‘hangszínt’ jelentenek, és mindkét kifejezéshez négy-négy hangszín kapcsolódik. Tehát Xing(2) és Xing(4) nem ugyanazt jelentik. Már a római számrendszer maga is a kínai karakterek fordításának tekinthető, ami egyfajta táblázattá alakítja az írásjelet. A „Xing” (4) azt jelenti ‘kategória’, ‘fajta’, de azt is jelenti, hogy ‘szex’ és így azokhoz a nyelvekhez hasonló, melyek a szexet (a morfológiai nemet) és a fajt összekapcsolják egymással. Csak a XX. század elejétől kezdte a kifejezés felvenni a ‘társadalmi nem’ jelentést, ezért néhány kínai feminista kutató a „társadalmi” (she(4)hiu(4)) kifejezést illesztette a Xing(4)bie(2) elé. „Bie”(2) azt jelenti ‘különbség’, így minden olyan kifejezéshez kapcsolódik, ami a társadalmi nemet szexuális különbségként definiálja.

Mint a svédben a „genus”, ami ‘fajt’ jelent, a német *Geschlecht* nem csupán a természetes fajokat jelenti, hanem a fajok reprodukcióját szolgáló természeti rendet is. Az, hogy a *Gender Trouble* első német fordítója a „gender”-t ‘Geschlechtsidentität’-nak (szexuális identitás) fordították, tekinthetjük a „faj”-diszkurzustól való elmozdulásra tett igyekezetnek, de az is lehet, hogy az akkoriban megjelenő queer³-elmélet azon érvelésére adott reakció, mely szerint a binárisban elgondolt szex-kategóriák a kötelező heteroszexualitás újratermelését szolgálják (Rubin, Butler). A szóválasztás azonban mégis problematikus, mert a „gendert” egybemossa a szexuális orientációval, illetve

³ Az angol ‘queer’ szó eredeti jelentése ‘furcsa, különös’, illetve pejoratív értelemben kb. a magyar ‘buzi’ megfelelője. Az 1990-as évektől kezdődően a ‘normatív szexualitástól eltérő, azt felforgató’ jelentésben vezette be a tudományos nyelvhasználat az USA-ban. Hazánkban ez a fajta szakmai átírás egyelőre nem történt meg, azaz nem használatos a „buzi-elmélet” kifejezés, de az angol szó „furcsa, idegenszerű” hangzása valamiképp mégis vissza tudja adni az átírás kiváltotta meghökkenést, ezért más, korábbi fordítókhoz hasonlóan én is az angol terminológia megtartása mellett döntöttem. (*A ford.*)

beállítódottsággal. Jóllehet a „gender” megértésének munkája részben pont abban állt, hogy a biológiai kauzalitáson és funkcionalizmuson túl nyitva tartsa annak a lehetőségét, hogy a társadalmi nemi megjelenés ne álljon előre megjósolható párhuzamban a szexuális vonzalommal vagy beállítódottsággal. Ezért, minthogy a szex biológiai értelemben telített fogalma azt implikálja, hogy a férfi és nő csak egymásra vágyhat, mely vonzalomnak eredménye a biológiai reprodukció, a queer szempontú kritika a morfológia, biológia, pszichológia, kulturális besorolás és értelmezés, és a társadalmi funkció és lehetőségek analitikus szétválasztásából indult ki. A queer felfogás a „gender”-t eme problémahalmaz megnevezésére szolgáló fogalomnak tekintette és – Foucault nyelvén szólva – arra törekedett, hogy szétválassza a „szex fiktív egységét” (*A Szexualitás története*, 1. kötet), melyben az ösztön, a vágy, és annak megnyilvánulása a szexualitás szabályozásának lehetőségét biztosító egységes egésznek van elgondolva.

A francia beszélők számára az angol „gender” először értelmezhetetlen volt, mivel a francia „genre” egyértelműen kizárólag csak a nyelvtani nemet és irodalmi formát (műfajt) jelentette. Amikor a *Gender Trouble*-t franciára akarták fordítani, a kiadó azt állította, hogy a kifejezés „asszimilálhatatlan”, azt sugallva ezzel, hogy a szó holmi idegen anyag, nemkívánatos bevándorló, amit kívül kell tartani a francia nyelv határain. Egyértelműen amerikai kifejezésnek tekintették, valószínűleg a McDonald’s jelenség intellektuális megfelelőjének. Jóllehet a kifejezés megjelent a francia nyelvben, konferenciákon, szemináriumokon, könyvcímekben, sőt, a tudományterület megnevezésében is szerepelt (‘études de genre’), kulturalizmusa valahogyan mégis egybekapcsolódott amerikanizmusával és egyes francia értelmiségiek egyenesen attól tartottak, hogy a kifejezés tagadja a szexuális különbséget, a testet, a csábítást, a franciaság lényegét magát.

Egyes feminista történészek számára, akik a francia és angol-amerikai felfogások között dolgoztak, a szó elválaszthatatlan volt a szexuális különbség problematikájától. Joan W. Scott szerint a „gender”-t nemcsak a test attribútumának kell tekintenünk, a biológiai testek kulturális jelentéssel történő felruházásának megragadására szolgáló kategóriának, de a „gender”, mint az ’elemzés kategóriája’ segít megérteni, hogy a társadalmi élet leírására használt alapfogalmaink mindegyike a szexuális különbség mentén belülről differenciált. Így például Scott a munka, egyenlőség, sőt az egyetemesség kategóriáit is a „gender” kritikai szempontjából tudja elemezni. Az elemzés eredményeként rávilágíthatunk, hogy a nyilvános terek és a munka világa gyakran a férfiaság szférájaként definiálódik. A tér behatárolása maga nem csak azzal jár, hogy csak bizonyos munkaformákat ismer el és a férfi nemű munkavállalót értékeli fel, hanem azzal is, hogy újratermeli a „gender” kategóriákat. Scott szerint ezek a kategóriák nem feltétlenül vonatkoznak

minden esetben valamilyen testre, bár van, hogy igen. Kitérmelek azokat az implicit sémákat is, melyekkel az értékes és értéktelen munkát jellemezzük, melyek szerint a politikai életben való részvételnek más-más értéket tulajdonítunk, és mely következtében az egyetemességre való hivatkozások valójában a maskulinitást előfeltételezik, irányában elfogultak.

Scott azon számos feminista egyike (lásd Weed, Schor, Irigaray, Braidotti), akik vitatják a szexuális különbség és a társadalmi nem (gender) abszolút különbségét. A szexuális különbség nem a kizárólagosan biológiaiak elgondolt kezdetet jelentő fogalom, ami ezt követően a későbbiekben alakulna át kulturális és történelmi folyamatok során.⁴ A szexuális különbség az, ami – a biológia és a társadalomtudományokban egyaránt – egyre változó átalakulásokat tesz lehetővé. Lacan nyomán azt mondhatjuk, hogy a szexuális különbség az a hely, ahol a biológia és a kultúra konvergál, noha nem ok-okozati viszonyban (megint csak elkerülve a „biológia végzetes” szerepéről vallottakat, noha más irányból). Scott számára a szexuális különbség egyetlen konkrét megnyilvánulása sem meríti ki a kifejezés jelentését, mert, jóllehet sohasem ragadhatjuk meg a konkrét megnyilvánulási formáin túl, kicsúszik minden olyan igyekezetünk elől, ami egyszer és mindenkorra szeretné rögzíteni a jelentését. Sőt, a szexuális különbség legalább annyira adott hatalmi viszonyok artikulálódása, mint amennyire ezen hatalmi viszonyok mátrixának aktív létrehozója. A szexuális különbségről nem csak „konstruálódott” különbségként beszélünk (bár néhányan csak ebben az értelemben használják), Scott szerint egy mátrix is, amely révén és által adott artikulációi létrejöhetnek. Nos, ha mindez talányosan hangzik, bizonyára az is; Scott maga is úgy utal rá, mint az általa megfogalmazott paradoxonok egyikére.

Sok feminista továbbra is élesen szembeállítja a „gender”-diszkurzust és a „szexuális különbség”-diszkurzust és a „gendert” általában a kulturális konstrukció elméletével magyarázzák, jóllehet többé ez a felfogás már nem állhat meg. A „gender” mostanra számtalan vita közös megnevezésére szolgáló kategória, mely viták arról folynak, hogy miként gondoljuk el a biológiai, kromoszomális, pszichológiai, kulturális, és a társadalmi-gazdasági dimenzióit a megélt testi valóságnak. Hogyan értelmezzük például a nemzetközi hírű futó, Caster Semenya esetét, akiről azt gyanították, hogy inkább férfi, mint nő, de aki nemzetközi versenyeken a női számokban volt kvalifikált versenyző. A Nemzetközi Atlétikai Szövetség végül úgy döntött, hogy jogosult nőként indulni a versenyeken, anélkül, hogy az ügyben bármit is mondott volna, hogy „valóban” nő volt-e. A Szövetség számára a „gender” normák és attribútumok jogász, biológus, pszichológus, genetikus és endokrinológus szakértők ismereteit igénylő megállapítása révén eldönthető. Azaz Semenya „nemi (gender) minősítéséről” egy

⁴ Charlie Shephardson a szexuális különbségről.

interdiszciplináris bizottság, nem pedig egyetlen tudomány döntött. A szakértőknek nemcsak egymás nyelvét kellett megtanulnia, de mindegyik szakterületet át is kellett fordítania a sajátjára, hogy megérthessék az adott esetben mi a legjobb megnevezése a „gendernek”. Seménya nemi besorolása egy egyezsége alapuló döntés eredménye volt.

Azok, akik a gender és a szexuális különbség kérdéseiről vitatkoznak, általában arra koncentrálnak, hogy mi történik az élet kezdetén: hogyan állapítják meg az újszülöttek nemét és milyen nevet adnak nekik, hogy miként fedezik fel és állapítják meg az újszülött szexuális különbségét. Jean Laplanche pszichoanalitikus azt mondja, hogy lehetetlen a gender kérdését a kulturális tartalomtól függetlenül elgondolt egyetlen biológiai ösztön kifejeződésének kérdésére egyszerűsíteni. Ahhoz, hogy megértsük a gendert, először az ösztönöket kell megértenünk (lásd erről: Freud *Triebe und Triebchicksale*). Laplanche számára a gender-tulajdonítás az élet első pillanatával veszi kezdetét, de a többi, az interpelláció hatalmával bíró szóhoz hasonlóan kezdetben csak „zajként” jelenik meg az újszülött számára, aki nyelvileg még nem képes arra, hogy megértse, mit mondanak neki. Vagyis a nemi azonosítás a tehetetlen újszülött világában jelenik meg. Adott neműnek neveződni egyet jelent egy enigmatikus és nyomasztó jelölő befogadásával, és azzal, hogy ennek elsajátítására ösztönöznek különféle módokon, melyek részben mindvégig teljességgel tudattalanok maradnak számunkra. Adott neműnek neveződni egy bizonyos elvárásnak való alávetettséget, egy fajta összeütközést és csábítást jelent, s azt, hogy soha nem tudhatjuk egészen, mik lehetnek az elvárás feltételei. Tulajdonképpen azt mondhatjuk, hogy az újszülöttnak „nemesítése” folyamán *egyfajta fordítást kell végrehajtania*.

Laplanche első kijelentése egy fordítási hiba kijavításából következik. Az „ösztön” (Instinkt, instinct) (mely kifejezést Strachey túl gyakran használ a „Trieb” fordítására) teszi lehetővé az ösztöntörekvést (Trieb, drive), de az ösztöntörekvés egy minőségileg új lényegű fantáziavilágot működtet, amit nem korlátoznak a biológiai élet teleológiái.⁵ Az endogén és az exogén az ösztöntörekvésben találkozik össze, de ha valami új megjelenik, az azt jelzi, hogy az ösztöntörekvés eltért a működését megalapozó ösztöntől. Ez csak a felnőtt világnak a biológiai folyamatokba történő beavatkozása során áll elő, ami megszólítás, szavak, a fizikai közelség és függőség különféle formái révén megy végbe. Valamilyen enigmatikus dolog közvetítődik a felnőtt világból,

⁵ Lásd: „Az *instinct* terminusnak a *Trieb* angol és francia megfelelőjeként való választása nem csupán egyszerű fordításbeli pontatlanság; azzal a kockázattal jár, hogy keveredést okoz az ösztöntörekvések (*Trieb*) freudi elmélete és az állati ösztön (*instinct*) pszichológiai elméletei között, ezen felül eltompítja a freudi elmélet eredetiségét, nevezetesen a motiváló készítő erő viszonylag meghatározatlan természetének tételét, a tárgy esetlegességének és a célok változékonyságának fogalmait” (Laplanche-Pontalis, *A pszichoanalízis szótára* [Budapest: Akadémiai Kiadó, 1994], 36. Fordította: Albert Sándor et al.).

belép az ösztöntörekvés életébe. Pontosan e miatt a zavaró közbelépés miatt áll elő az a helyzet, hogy a gyermek nemének megfelelő testképzete (vagy az egyértelmű nemi kategóriákon kívül eső test képzete) nem valamilyen biológiai teleologikusság vagy szükségszerűség eredménye lenne.

John Fletcher irodalomkritikus azt a kérdést teszi fel, hogy miként gondoljuk újra „a szexuálisan és genitáliáiban megkülönböztetett testkép pszichés kialakulását és bevéődését (milyen enigmatikus jelölők elfojtása és szimbolizációja folyamán) a társadalmi nemi identitás kialakulásának alapja[ként], de legalább is terepe[ként]”⁶ (*Seduction*, 119). Azaz Fletcher, Laplanche nyomán, arra kérdez rá, hogy vajon testünk legalapvetőbb képzete, amit Merleau-Ponty test-képnek” nevez, nem tekinthető-e enigmatikus és nyomasztó felnőtt nyelvi „jelek” jelentéséről folytatott egyezkedésnek, azok egyfajta fordításának – a felnőtt világ gyermekkel szemben támasztott pszichés elvárásait megfogalmazó kifejezések fordításaként.

Mint láttuk, angol nyelvű szövegkörnyezetben a „gender” kifejezés a test által, annak szocializációja és kulturalizációja folyamán felvett kulturális jelentést jelöli, s így gyakran kihasználja a természeti és a társadalmi test közötti különbségtételt annak érdekében, hogy a gender jelentését hangsúlyosan kulturális produktumként definiálhassa. Ez azonban újabb kérdés megfogalmazását teszi szükségessé: Mi ennek az előállításnak a mechanizmusa? Ha az újszülött névadásából indulunk ki, akkor a gendert társadalmi tulajdonító gyakorlatnak kezdjük értelmezni, de mennyire pontos a tulajdonítás működése?

Ahhoz, hogy megválaszolhassuk ezt a kérdést, el kell távolodnunk attól a felfogástól, hogy a gender csupán adott ember attribútuma (Scott ennek fontosságára már rámutatott). Vagy, ha attribútum, akkor fel kell vessük annak lehetőségét, hogy tulajdonítva van, és meg kell értenünk ennek a folyamatnak az eszközeit és mechanizmusait. Laplanche számára a gender az enigmatikus jelölő részeként történő újraszituálódás folyamata. Azaz a gender nem annyira egyetlen üzenet, mint inkább egy már közhasználatban lévő, beágyazó hatást gyakorló diszkurzus, ami a beszélő és vágyakozó szubjektum létrejöttét megelőző megszólítás eszköze. Ebben az értelemben a gender problémája a másik ösztöntörekvésének lefordítása az én ön-testképre.

Azaz nem úgy van, hogy az ember először megszületik a világba, hogy aztán adott gender-lehetőségek együttese megtörténjen vele, hanem úgy, hogy a gender az általános diszkurzív feltételek része, melyek enigmatikusan és nyomasztó módon „addresszálódnak” az újszülötthöz és gyermekhez, s melyeknek testet öltött élete során az ember mindvégig címzettje marad.

⁶ A szöveg eredetije: “the psychic constitution and inscription of a sexually and genitally differentiated body image (the repression and symbolization of what enigmatic signifiers?) [as] the ground or, at least, terrain for the formation of gendered identities” (*Seduction*, 119).

Laplanche azt mondja, hogy a gender *megelőzi* a szexet és ezzel azt sugallja, hogy a gender – mint enigmatikus jelentések halmaza – adott diszkurzív intervenció részeként addresszálódik az újszülöttnak, megelőzve a „szexuálisan és genitálisan differenciálódott testképet.”

Ez utóbbi megállapítás ellentétes a szokásos gondolatmenettel annyiban, amennyiben azt szeretnénk mondani, hogy a szexuális különbségtétel, többnyire, jelen van a kezdetektől (noha az interszexualitásról folytatott legújabb biológiai és társadalom tudományi kutatások megkérdőjelezik ezt a feltevést). De van olyan szituáció, melyben a „szex”, a szexuálisan differenciálódott morfológia értelemben, „adott” tapasztalatként lenne jelen, amit magától értetődőnek tekinthetnénk, minden további vizsgálódás anyagi természetű kiinduló pontjaként, a genderelsajátítás további megértésének alapjaként? Vegyük észre, hogy az a gyakorta használt szekvencia, mely szerint a gender a szexet követően jelenik meg, vagy hogy a gender a szexnek tulajdonított attribútum, figyelmen kívül hagyja, hogy a gender már működik, megragadja és átjárja a szomatikus létet jóval a gender tudatos, illetve reflexív meghatározását megelőzően. És ha a gender traumatikusan sajátítódik el, egy általános csábítás-jelenetében, akkor a gender része annak a tulajdonítási folyamatnak, ami alakítja, működteti az ösztönkésztetést, a szexualitást magát, ami arra készít bennünket, hogy rátaláljunk azokra a szavakra, melyek lefordítják azokat az effektusokat, melyek csak azért jelennek meg, hogy egy másik terepen újraartikulálódhassanak. Felmerül a kérdés, melyik gender? Vagy, hogy gender, de milyen értelemben? De a kérdésselvetés maga túlzott sietségről árulkodik. Ha a gender a felnőtt mindenre rátelepedő nyelvében és gesztusaiban nyilvánul meg, akkor először egyfajta zajként jelenik meg, értelmezhetetlen és fordítást követelő zajként. Jelen érvelésünk szempontjából azt kell feltétlenül kiemelnünk, hogy a másik iránti enigmatikus, a szomatikus életet átjáró vágy révén érkezik a gender-tulajdonítás, s ami egyszersmind az ösztönkésztetés vagy a szexuális vágy specifikus életét alkotó behelyettesítéseket és fordításokat idéz elő. Meghatározhatjuk a szomatikus életet ezen a tulajdonításon túl? Annyiban, amennyiben a test „nemi” jegyei elsődlegesnek tűnnek, ez az elsődlegesség magának a gendernek az elfojtásaként (*refoulement*),⁷ annak következményeként áll elő. Valóban, a gender részben a gender enigmatikus tulajdonítása során közvetített tudattalan kívánságok révén konstituálódik. Ebben az értelemben mondhatjuk, hogy a gender a gyermek számára kezdettől fogva enigmaként jelentkezik. Számára a kérdés pedig nem az, hogy „Milyen nemű (gender) vagyok?”, hanem az „Mit akar a nem (gender) tőlem?”, vagy még inkább „Kinek a vágyát közvetíti a velem szemben

⁷ ‘visszaküldés tilalma’

megfogalmazott gender-tulajdonítás és hogyan reagálhatok rá? Siess – adj egy fordítási módot!”

Fordította Barát Erzsébet (Szegedi Tudományegyetem)

Hivatkozások

- Beauvoir, Simone de. 2011. *The Second Sex*. Translated by Constance Borde and Sheila Malovany-Chevallier. New York: Vintage Books.
- Braidotti, Rosi. 1994. *Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference in Contemporary Feminist Theory*. New York: Columbia University Press.
- Butler, Judith. 1993. *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of Sex*. New York: Routledge.
- Butler, Judith. 1990. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge, 1990.
- Clarey, Christopher. 2009. [„Gender Test after a Gold-Medal Finish.”](#) *New York Times*, 19 August.
- Fletcher, John. 1992. „The Letter in the Unconscious: The Enigmatic Signifier in Jean Laplanche.” In John Fletcher and Martin Stanton, eds. *Jean Laplanche: Seduction, Translation and the Drives*. ICA Documents, no. 11. London: Institute of Contemporary Arts, 93-120.
- Foucaults, Michel. 1990. *History of Sexuality*. Vol. 1. New York: Vintage Books.
- Freud, Sigmund. 1957. „Instincts and Their Vicissitudes.” In James Strachey, ed. *The Standard Edition of the Complete Works of Sigmund Freud*, vol. 14. London: Hogarth Press, 111-140.
- Freud, Sigmund. 1913-17. „Triebe und Triebchicksale. In Anna Freud et al., eds. *Gesammelte Werke, Chronologisch geordnet*, vol. 10. London: Imago Publishing, 210–232.
- Grosz, Elisabeth. 1994. *Volatile Bodies: Towards a Corporeal Feminism*. Bloomington: Indiana University Press.
- Haraway, Donna. 1991. *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge.
- Irigaray, Luce. 1993. *An Ethics of Sexual Difference*. Translated by Carolyn Burke and Gillian C. Gill. Ithaca, NY: Cornell University Press.

- Lacan, Jacques. 2002. *Écrits: The First Complete Edition in English*. Translated by Bruce Fink. New York: W. W. Norton.
- Lacan, Jacques. 1977. „The Four Fundamental Concepts of Psychoanalysis, 1964.” In Alan Sheridan, ed. *The Seminar*, vol. 11. London: Hogarth Press and Institute of Psychoanalysis.
- Laplanche, Jean. 1992. „The Drive and the Object-Source: Its Fate in the Transference.” In John Fletcher and Martin Stanton, eds. *Jean Laplanche: Seduction, Translation and the Drives*. ICA Documents, no. 11. London: Institute of Contemporary Arts.
- Laplanche, Jean, and Susan Fairfield. 2007. „Gender, Sex and the Sexual.” *Studies in Gender and Sexuality* 8:2, 201–219.
- Laqueur, Thomas. 1990. *Making Sex: Body and Gender from Greeks to Freud*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Longino, Helen E. 1990. *Science as Social Knowledge: Values and Objectivity in Scientific Inquiry*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Merleau-Ponty, Maurice. 2002. *Phenomenology of Perception*. Translated by Colin Smith. New York: Routledge.
- Ortner, Sherry B. 1974. „Is Female to Male as Nature Is to Culture?” In Michelle Zimbalist Rosaldo and Louise Lamphere, eds. *Women, Culture and Society*. Stanford, CA: Stanford University Press, 67-87.
- Rubin, Gayle S. 1975. „The Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex.” In Rayna R. Reiter, ed. *Toward an Anthropology of Women*. New York: Monthly Review Press, 157-210.
- Schor, Naomi, and Elisabeth Weed, eds. 1994. *The Essential Difference*. Bloomington: Indiana University Press.
- Scott, Joan W. 1988. „Gender: A Useful Category of Historical Analysis.” In Carolyn G. Heilbrun and Nancy K. Miller, eds. *Gender and the Politics of History*. New York: Columbia University Press, 28-50.
- Scott, Joan W. 1996. *Only Paradoxes to Offer: French Feminists and the Rights of Man*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Shepherdson, Charles. 2000. *Vital Signs: Nature, Culture, Psychoanalysis*. New York: Routledge.
- Winterson, Jeanette. 1992. *Written on the Body*. London: Jonathan Cape.
- Wittig, Monique. 1969. *Les guérillères*. Paris: Éditions de Minuit.